

A CSELEKVÉS ALAPÍTVÁNY ÖNKÉNTESEINEK MOTIVÁCIÓI ÉS SZEREPE AZ „OPERATION FREEDOM” MŰTÉTSOROZATBAN¹

SÁNDOR ALEXANDRA VALÉRIA² –

PATAKI GERGELY³ – BARANYAI KRISZTINA⁴

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.2.70-88>

Absztrakt

A humanitárius segítségnyújtás részét képező orvosi és egészségügyi önkéntes munka fontos szerepet játszik az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés terén megmutatkozó társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésében, valamint az önkéntesek szakmai és személyes fejlődésében. A Cselekvés Alapítvány orvosokból, egészségügyi dolgozókból és más szakmai segítőkiből álló önkéntes csapata 2019-ben szétválasztott egy fejüknél összenőve született bangladesi „szíami” ikerpárt, Rabeya és Rukaya Islamot. Az Islam-ikrek „Operation Freedom” névre keresztelt, multidiszciplináris – többek között aneszteziológiai és intenzív terápiás, idegsebészeti és plasztikai sebészeti szakértelmet igénylő –, négy fő szakaszból álló műtétsorozata 2018 februárjában kezdődött, s napjainkban is tart. Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy felmérje és összehasonlítsa a projektben résztvevő önkéntesek (orvosok, egészségügyi dolgozók és más szakmai segítők) motivációs tényezőinek struktúráját. Az eredmények szerint a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” projektben résztvevő önkénteseinek motivációjában a nemzetközi szakirodalomban talált adatokhoz képest is nagyobb szerepet játszott a teljes mintában és valamennyi foglalkozás szerinti alcsoportban a legfontosabbnak beazonosított két faktor: az értékek kifejezése és a megértés. Ugyanakkor az egészségügyi dolgozók alcsoportját leszámítva gyengébb motivációs tényezőnek számított náluk a növekedés, a társas faktor és az énvédelem.

Kulcsszavak: humanitárius önkéntesség, orvosi missziók, „Operation Freedom”, bangladesi szíami ikrek, önkéntes motivációk,

¹ A szerzők köszönetet mondanak a Cselekvés a Kiszolgáltatottakért Alapítvány önkénteseinek az „Operation Freedom” műtétsorozatban és a kutatásban való részvételért.

² Sándor Alexandra Valéria, társadalomkutató, kommunikáció- és médiaszakértő, egészségügyi menedzser, PhD hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola

³ Pataki Gergely (Dr. med. chir.) sebész, plasztikai és égési sebész, egészségügyi szakközgazdász és menedzser, a Cselekvés a Kiszolgáltatottakért Alapítvány alapítója

⁴ Baranyai Krisztina (Dr. med. univ.) általános orvos, a Cselekvés a Kiszolgáltatottakért Alapítvány kuratóriumi elnöke

The role and motivations of the volunteers of the Action for Defenceless People Foundation in „Operation Freedom”

Alexandra Valéria Sándor – Gerely Pataki – Krisztina Baranyai

Abstract

Medical and health volunteering, which is part of humanitarian aid, contributes to the reduction of social inequalities in access to health care and benefits the professional and personal development of volunteers. In 2019, the Action for Defenceless People Foundation's volunteer team of doctors, health workers, and other professional helpers separated a Bangladeshi 'Siamese' twin couple, Rabeya and Rukaya Islam, born conjoined at the head. The Islam twins' ongoing four-phase multidisciplinary surgical series, dubbed „Operation Freedom”, which requires expertise in anaesthesia and intensive care, neurosurgery and plastic surgery, began in February 2018. The main aim of this study is to assess and compare the motivational structure of the volunteers (doctors, health care workers, and other professional helpers) involved in the project. The results show that the two major factors, the expression of values and understanding, that were identified in the motivation of volunteers of „Operation Freedom” played a greater role in their motivation than the data found in the international literature, both in the overall sample and in all occupational subgroups. However, except for the subgroup of health workers, growth, the social factor, and self-protection were considered weaker motivational factors.

Keywords: humanitarian volunteering, medical missions, Operation Freedom, Bangladeshi Siamese twins, volunteer motivations,

BEVEZETÉS

A humanitárius segítségnyújtás magában foglalja az egyének, szervezetek és kormányzatok világszerte tett erőfeszítéseit az emberi szenvedés enyhítésére és megelőzésére (Rose et al. 2012). Napjaink legismertebb humanitárius tevékenységet koordináló szervezetei közé tartozik az 1863-ban alapított Vöröskereszt, és az 1971-ben életre hívott Orvosok Határok Nélkül. Ezek a szervezetek nemcsak háborús vagy más, sérültekkel járó konfliktus esetén nyújtanak segítséget, hanem természeti katasztrófák áldozatainak és a hátrányos helyzetű embereknek is rendszeresen szerveznek egészségügyi ellátást, létfenntartáshoz szükséges adományokat (Forsythe 2005), valamint úgynevezett „rövid távú orvosi missziókat” („short-term medical mission”, STMM) (Caldron 2017), amelyek egészségügyben dolgozó szakemberek egy naptól két évig terjedő időtartamú kiutazását jelentik közvetlen ellátás nyújtásának céljából (Martiniuk et al. 2012).

A COVID-19-világjárvány megmutatta, hogy a humanitárius segítségre szoruló országok sérült vagy fragmentált egészségügyi ellátórendszerének gyakran nincs kapacitása a fertőzöttek szűrésére, elkülönítésére és kezelésére, így talán minden korábbinál nagyobb igény merült fel a humanitárius összefogásra (Alawa et al. 2020).

A humanitárius segítségnyújtás részét képező egészségügyi önkéntes munka már a kezdetektől fogva fontos szerepet játszott az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés terén megmutatkozó társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésében, illetve az önkéntesek szakmai és személyes fejlődésében (Getz 1990; Brasher 2017). Világszerte megfigyelhető tendencia, hogy a magasabb jövedelmű országok orvosai és egészségügyi dolgozói egyre inkább érdeklődnek az alacsonyabb jövedelmű régiókban folytatható rövid távú önkéntes lehetőségek iránt (Lasker et al. 2014). Az önkéntesség megnyilvánulhat például a közvetlen betegellátásban, tanításban és oktatásban, vészhelyzeti humanitárius segítségnyújtásban, vagy éppen orvostanhallgatók és rezidensek tapasztalatszerzésének elősegítésében (Crump et al. 2010). McCauley et al. (2021) szerint az egészségügyi és ezen belüli az orvosi-ápolói jellegű önkéntesség kedvező hatásai közé tartozik a vezetői, az oktatói és a kommunikációs készségek kibontakoztatása, az önbizalom növekedése, a csapatmunkára való képesség javulása, a kapcsolatok kiépülése, a fogadó ország fejlődése, illetve az erőforrások hatékony felhasználása.

A Cselekvés Alapítvány – melynek megalapítását részben az Osteuropa-Hilfe segélyszervezet alapítója, Alemany Erzsébet humanitárius munkát végző orvos ihlette, illetve szoros szakmai kapcsolatot ápol a plasztikai sebészeti missziókat szervező német Interplast Germany-vel – önkéntes orvoscsapata hétévnyi bangladesi plasztikai-égési és helyreállító sebészeti missziós munka után, 2017-ben kapott felkérést egy fejüknél összenőve született „szíami” ikerpár⁵, az akkor alig másfél esztendőes Rabeya és Rukaya Islam szétválasztására, melyet többlépcsős multidiszciplináris műtétsorozattal sikerült kivitelezni (Pataki et al. 2020). A magyar közhasznú alapítvány által elvállalt és kivitelezett, „Operation Freedom” névre keresztelt szétválasztó műtétsorozatnak orvostudományi összetettségén túl az a különlegessége, hogy orvosi és egészségügyi szakmák közötti összefogásra épülő humanitárius vállalkozás is egyben,

⁵ Ez a fajta fejlődési rendellenesség meglehetősen ritka: szakirodalmi források szerint nagyjából ötvenezer születésre juthat egy szíami ikerpár bármilyen jellegű összenövessel (Potter 1961), s az ilyen eseteknek mindössze 2-6 százalékát teszik ki a koponyájuknál összenőtt ikrek – ez átlagosan két és félmillió születésnél egy előfordulást jelenthet (Harvey et al. 2016), igen alacsony várható élettartammal és rossz életminőséggel.

amelynek önkéntes résztvevői a kezdetektől fogva kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a tudomány és a hit egyensúlyának (Varga 2019). A 2018-ban megkezdett műtétsorozat – a 2019-ben elvégzett végső szétválasztás után – jelenleg is tart: a szüleikkel otthon élő, e tanulmány megjelenésének évében hatesztendő ikrek rekonstrukciós műtétei a COVID-19-világjárvány idején is zajlanak, egyidejűleg a rehabilitációjukkal, ugyancsak az alapítvány önkénteseinek szervezésében és részvételével.

Jelen tanulmány fő célja, hogy a Clary et al. (1998) által kifejlesztett Volunteer Functions Inventory (VFI) segítségével feltérképezze az önkéntesek motivációit, továbbá összehasonlítsa az orvosok, az egészségügyi dolgozók és más szakmai segítők motivációs tényezőinek struktúráját, valamint rávilágítson az „Operation Freedomban” való önkéntes részvétel konkrét okára, s annak utólag érzékelt hozadékára. Ehhez először a szervezetet és annak munkáját mutatjuk be röviden, majd magát az „Operation Freedom” műtétsorozatot, s ezután következik a célok és a módszertan, végül pedig a motivációs vizsgálat eredményeinek bemutatása.

A CSELEKVÉS ALAPÍTVÁNYRÓL

A 2002 óta működő Cselekvés a Kiszolgáltatottakért Alapítvány (hivatalos rövidített nevén: Cselekvés Alapítvány) nevét a Teréz anyai „cselekvő szeretet” humanitárius alap gondolata ihlette. Tevékenységi körébe pedig azon személyek védelme és segítése tartozik, akik egészségi állapotuknál vagy gazdasági helyzetüknél fogva keveset, vagy semmit sem tudnak tenni önmaguk védelmében és érdekeik érvényesítésére. Önkéntesei ennek a célnak az érdekében karitatív műtéteket végeznek Magyarországon és külföldön (erre a jogi és szervezeti keretek hazánkban sokkal csekélyebb lehetőséget adnak). Továbbá összehangolják az intézményekben a gyógyítással összefüggő szakmai egyeztetéseket, oktatást szerveznek, valamint orvosi műszerek, speciális kórházi bútorok, rehabilitációs eszközök beszerzésében segítenek. A tevékenységek között átfedés figyelhető meg, ki is egészítik egymást, hazai és nemzetközi tudástranszfert tesznek lehetővé. A „Cselekvés” lényege, hogy az önkéntesek aktív és közvetlen módon, itt és most, Magyarországon és külföldön is igyekeznek lehetőségeinkhez mértén segíteni. A „Kiszolgáltatottakért” azt jelenti, hogy a legnagyobb hiányt, szükségletet kell először orvosolni: azoknak kell segíteni, akik a legnagyobb bajban vannak, és a legkisebb az esélyük a gyógyulásra.

Az alapítvány 2010. óta szervez rendszeresen plasztikai és helyreállító sebészeti missziókat Bangladesbe. Az akkori becslések alapján 160 milliós – napjainkra megközelítőleg 180 milliósra gyarapodott – népességszámra mindössze tizenöt plasztikai sebész jutott, holott már akkor is körülbelül ezerkétszáz ilyen szaktudással rendelkező orvosra lett volna szükség a másfél magyarországnyi területet magában foglaló, ám a földrajzi adottságok miatt hazánknál kisebb lakható területű, igen nagy népsűrűségű és természeti katasztrófákkal gyakran sújtott Bangladesben (Sándor 2015). A missziók során elsősorban fejlődési rendellenességgel élők, illetve égési vagy baleseti sérültek műtéti ellátására volt és van szükség, amit a helyi orvosok által segített páciensszelekciós folyamat előz meg. Bangladesben sajnos az európai viszonyokhoz képest magasnak tűnik bizonyos fejlődési rendellenességek előfordulásának aránya – bár erről pontos statisztikai adat egyelőre nem áll rendelkezésre –, melynek lehetséges okaira az alapítvány missziós orvosai is megkíséreltek fényt deríteni.⁶ Az égési sérülések gyakorisága pedig kulturális okoknak, vagyis a nyílt láng napjainkban is gyakori használatának tudható be a háztartásokban.⁷

A missziós csapat önkéntes orvosainak célja, hogy a Bangladesben eltöltött idő – általában két hét – alatt a lehető legtöbb műtétet tudják elvégezni, többnyire a helyi egészségügyi személyzet segítségével, továbbá sor kerülhessen az innovatív tudástranszferre, vagyis a helyi kollégák elméleti és gyakorlati oktatására is. Eddig hét nagyobb plasztikai-égési és helyreállító sebészeti misszió valósult meg az alapítvány szervezésében, ám az önkéntes segítségnyújtás soha nem ér véget a hazautazással, sőt jelenleg is folyamatos a telekommunikációs eszközökkel is fenntartható tudástranszfer révén, ami lehetővé teszi, hogy a bangladesi orvosok a magyaroiktól tanult technikákkal tudjanak segíteni a honfitársaikon.

A közhasznú alapítvány tevékenysége a szervezet színeiben vállalt feladataikért honoráriumban nem részesülő vezetők és a részben állandó, részben pedig egy-egy misszióra csatlakozó önkéntesek elhivatottságára épül. Forrásai főképpen adományokból, esetenként

⁶ 2013-ban például az alapítvány önkéntesei meglátogattak egy ruhagyárat. „Nagyon sok fiatal nő hozott ugyanis hozzánk olyan kisgyermeket, akinek ujjösszenövése, ujjhiánya, esetleg alulfejlett alkarja volt. (...) Rájöttünk, hogy ezek az anyák mindannyian ugyanazokban az üzemekben dolgoznak. Mégpedig olyan műszakbeosztásban, hogy várandósan is ott aludtak el a ruhafestő- és egyéb vegyi anyagok közelében. Miután kesztyű nélkül, szabad kézzel bántak ezekkel a vegyületekkel, a mérgek bejutottak a szervezetükbe. A kismamák tehát ott pihentek a varrógép felett várandósan, hogy el tudják látni a családjukat” – mondta el ennek kapcsán egy interjúban Pataki Gergely, rávilágítva a mélyebb gazdasági és társadalmi összefüggésekre (Sándor 2015).

⁷ A nők hosszabb, bővebb ruházata könnyen lánggra kaphat, s a gyermekek otthoni tűzközelben akár nagy testfelületet érintő égési sérülést szenvedhetnek.

projekttámogatásokból származnak. Az egészségügyi szükségletek végtelenek, az alapítvány szándéknyilatkozata szerint ebből a végtelenből azt a szeletet célozza, ahol kis pénzből a legnagyobb egészségnyereség érhető el, és a ráfordítás a legjobban hasznosul (Pataki 2015).

AZ „OPERATION FREEDOMRÓL”

Az Islam-ikrek szétválasztó műtétsorozata elsősorban azért kapta az „Operation Freedom” nevet a Cselekvés Alapítvány önkéntes orvosaitól, mert célja, hogy esélyt adjon két gyermeknek a szabadabb, önállóbb életre. Másfelől pedig azért, mert szabadság („freedom”) eszméje kiemelt szerepet játszott mind Magyarország, mind Banglades történelmében. A többlépcsős műtétsorozatra azért volt szükség, mert Rabeya és Rukaya úgynevezett „totális vertikális, 1-es típusú” koponya- és agyösszenövésével született a Stone és Goodrich-féle besorolás szerint (Stone és Goodrich 2006; Pataki et al. 2020), a közös agyi fő szállítóér-hálózatuk pedig speciális anatómiai képletet mutatott, mert a két felső nyílrányú vénás öböl (*sinus sagittalis superior*) tulajdonképpen összenőve fejlődött ki. Ez jelentős vérzési kockázattal járt volna az egylépcsős szétválasztás esetén, emellett pedig olyan kiterjedt – több hónapig tartó – bőrtágítást kellett végezni, hogy már a végső szétválasztást megelőzően is másfél éves munkával lehetett számolni, utána pedig akár az ikrek felnőttkori ág tartó rekonstrukciós és rehabilitációs szakasszal.

Az „Operation Freedommal” kapcsolatos munkálatok már a multidiszciplináris műtétsorozat elvállalásakor, 2017 decemberében elkezdődtek a tervezéssel és a felkészüléssel, Pataki Gergely fő koordinátori vezetésével. Az ikrek szétválasztásában 33 szerződött önkéntes és több mint száz intézményi együttműködések kapcsán bekapcsolódott szakember – orvos, egészségügyi dolgozó vagy egyéb szakmai segítő (például dokumentátor, kommunikációs szakember, adminisztrátor) működött közre.

Az első műtéti szakasz 2018. február 28-án és augusztus 19-én zajlott két operációval Dakkában, amikor Hudák István idegsebésznek, az endovaszkuláris beavatkozások szakértőjének köszönhetően érfalon belüli, katéteres módszerrel sikerült elzárni az ikrek közös agyi szállítóér-szakaszát egy erre szolgáló speciális anyaggal, a későbbi vérzési kockázat csökkentésének céljából. A második, plasztikai sebészeti szakasz legalább félévig tartó állandó szakorvosi felügyeletet igényelt, így az ikrek 2019. január 5-én megérkeztek a szüleikkel és a nővérükkel együtt Budapestre a Cselekvés Alapítvány szervezésében, hogy január 25-én

átessenek az egyedi, magyar tervezésű szövettágító-implantátumrendszer beültetésén a fejbőr és az ottani lágyszövetek alá a Semmelweis Egyetem műtőjében. Ezt több mint 40 kisebb plasztikai sebészeti beavatkozás – az expander implantátumok tágitása, illetve diódalézeres hegkezelés és sajátvérplazma-visszafecskendést jelentő iPRF terápia – követett, Pataki Gergely plasztikai sebész vezetésével.

Az alapítvány önkéntesei, segítői és partnerintézményei biztosították a gyermekek és a család teljes ellátását a július 21-ig tartó, hat és félhónapos budapesti tartózkodás alatt. Ekkor került sor a végső szétválasztást megelőző vizsgálatokra is.

A harmadik műtéti szakaszt a „maratoni” hosszúságú, legalább 24 órára tervezett – végül a műtéti jegyzőkönyv szerint 33,5 órára –, több orvos-szakmai területet felölelő végső szétválasztás jelentette 2019. augusztus 1-jén és 2-án, ismét Dakkában, ahol az aneszteziológiai és intenzív terápiás csapatot Csapody Marcell vezette, az idegsebészeti csapatot Csókay András, a plasztikai sebészeti csapatot pedig Pataki Gergely, több mint huszonöt magyar önkéntes orvos és egészségügyi dolgozó közreműködésével. A főkoordinátor ekkor is Pataki doktor volt, mint a bangladesi orvosokkal és asszisztenciával is kiegészült műtéti csapat felelős vezetője.

A műtét eredményeként Rabeya a végső szétválasztást követő ötödik napon magához tért. Testi és szellemi fejlettsége a korának nagyjából megfelelő. Rukaya a végső szétválasztás utáni 33. napon súlyos agyi bevérzést szenvedett, így halmozottan sérültként él.

Az ikrek 2021. március 15-én térhettek haza a szülővárosukba, Pabnába a dakkai központi katonai kórházból (Combined Military Hospital), ahol már addig is a szüleikkel együtt lakhattak a számukra kialakított speciális lakosztályban, miután 2019 őszén mindketten elhagyhatták az intenzív osztályt. Jelenleg a műtétsorozat negyedik szakasza zajlik, amely 2019 szeptemberében kezdődött az ikrek rehabilitációjával és az első rekonstrukciós műtétekkel.

Az „Operation Freedomot” „az elmúlt száz év egyik legnagyobb magyar egészségügyi és humanitárius vállalkozásaként” említették a híradásokban (Schillinger 2020). Az ikreket operáló orvosok és a végső szétválasztó műtét magyar egészségügyi személyzete mind az alapítvány önkéntesei voltak.

A TANULMÁNY CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

Jelen tanulmány fő célja, hogy a Clary et al. (1998) által kifejlesztett Volunteer Functions Inventory (VFI) segítségével feltárja és összehasonlítsa az „Operation Freedom” projektben résztvevő önkéntesek – az orvosok, az egészségügyi dolgozók és más szakmai segítők – motivációs tényezőinek struktúráját. További cél, hogy rávilágítson a projektben való önkéntes részvétel konkrét okára, s annak utólag érzékelt hozadékára. Végezetül pedig célunk az is, hogy bemutassuk az „Operation Freedomot” ezt az egyedi, magyar szervezésű, de a nemzetközi humanitárius munka kontextusába illő összefogást, az önkéntesek szerepén keresztül.

A Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” műtétsorozatában résztvevő önkénteseinek motivációit a Clary et al. (1998) által kifejlesztett Volunteer Functions Inventory (VFI) saját magyar fordításának segítségével mértük fel, amely a korábbi két- vagy háromdimenziós modellekkel ellentétben már multifaktoriális modellel írja le az önkéntesek motivációs bázisát. A 30 kérdésből álló VFI – a nevében is szereplő funkcionista megközelítést alkalmazva – hat különböző faktort különböztet meg a motiváció vizsgálata során: „értékek” (altruista és humanitárius értékek kifejezésének motivációja), „megértés” (tudás, ismeretek és tapasztalatok bővítésének motivációja), „társas” (kapcsolatok kialakításának, ápolásának motivációja), „karrier” (szakmai előmenetel motivációja), „évédelem” (az ego védelmének, a problémáktól való eltávolodásnak a motivációja), illetve „növekedés” (személyes fejlődés, önismeret és jóllét motivációja) (Gaszó et al. 2022).

A VFI 30 „kérdése” tulajdonképpen egy-egy állítás, amelyeknél egyenként ki kell választani egy hétfokozatú skálán⁸, hogy azok mennyire fontosak vagy igazak az elvállalt önkéntes munka kapcsán. A 30 állításból a 6 motivációs faktorhoz 5-5 állítás tartozik, és az ezekre adott pontszámok megmutatják a faktorok fontossági sorrendjét, vagyis a megkérdezettek indítékrendszerének szerkezetét. Rendszerbe foglalt és számszerűsített választ adnak arra a kérdésre, hogy milyen motivációs hajtóerők azonosíthatók az önkéntesség hátterében

A jelen tanulmányban tárgyalt önkéntes munka specifikus jellegére való tekintettel a kérdőív még további három külön kérdést is tartalmazott, sorrendet tekintve a VFI előtt. A válaszadók

⁸ Az 1-es válasz azt jelenti, hogy az adott állítás egyáltalán nem fontos a kitöltő számára, vagy nem tartja saját magára nézve igaznak, a 7-es pedig azt jelenti, hogy nagyon fontosnak vagy igaznak találja.

szabadon leírták, hogy miért vállaltak önkéntes részt az „Operation Freedom” műtétsorozatban, és mit adott nekik az „Operation Freedom” műtétsorozatban való részvétel. Valamint feleletválasztós formában bejelölték, hogy milyen szerepkörben vettek részt a lehetséges három közül: orvosként, egészségügyi dolgozóként, vagy egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítőként.

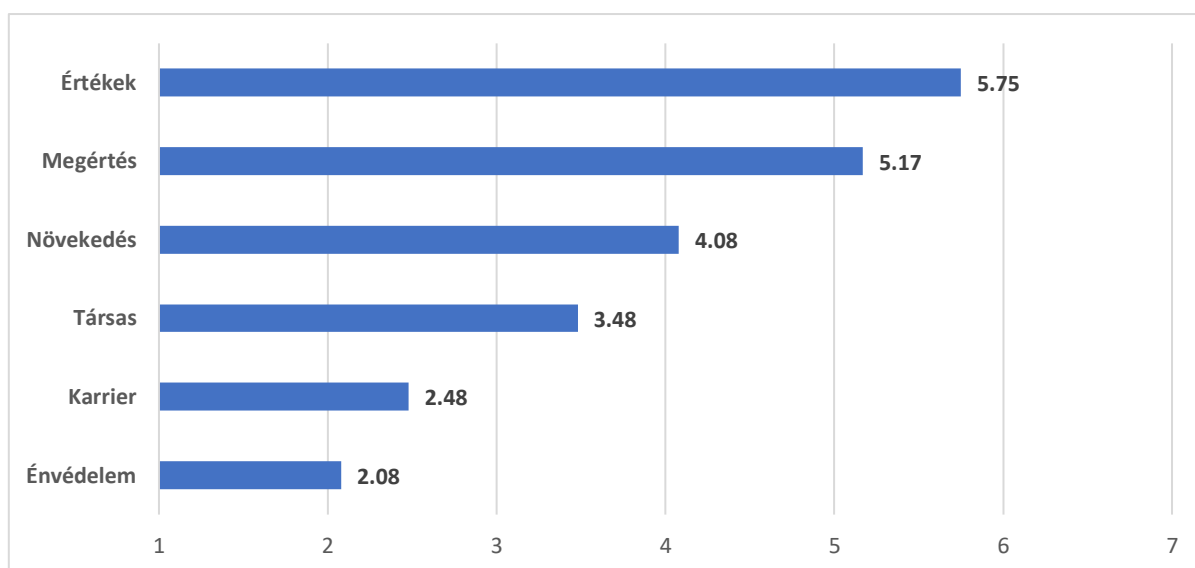
Módszertanilag egyfelől online kérdőíves adatfelvételt alkalmaztunk. A Google Űrlapok segítségével elkészített kérdőívet e-mailben küldtük ki az önkéntesek részére, az így nyert adatokat pedig Microsoft Excellel elemeztük. Másfelől a nyitott kérdéseket szövegelemzéssel dolgoztuk fel és kategorizáltuk, valamint az „Operation Freedom” írásos projektdokumentációját is elemeztük.

EREDMÉNYEK

A szerződött önkénteseknek e-mailben eljuttatott kérdőívet összesen 24-en töltötték ki, közöttük 16 orvos (66,67 százalék), 4 egészségügyi dolgozó (16,67 százalék) és 4 egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítő (16,67 százalék).

Az összes résztvevő válaszainak faktoronkénti átlagolása nyomán kiderült, hogy a teljes mintában az értékek kifejezése jelentette a legerősebb motivációt 5,75 átlagpontszámmal (Cronbach-alfa: 0,78) a hétfokozatú Likert-skálán (1. ábra).

1. ábra Az összes válaszadó motivációi a VFI alapján, a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” műtétsorozatban résztvevő önkéntesek körében(N=24)

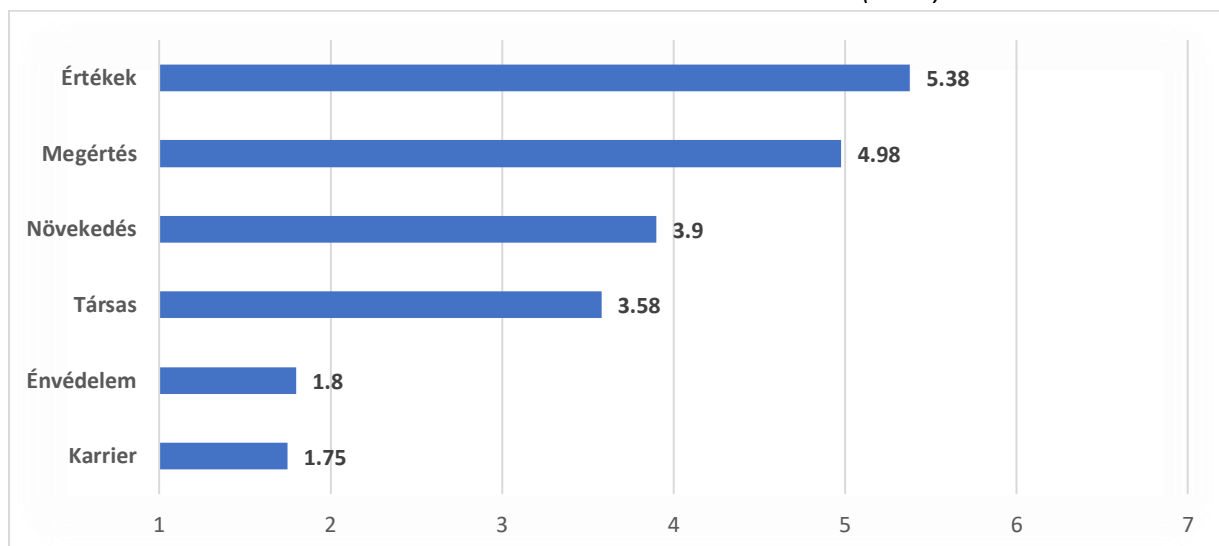

Forrás: Saját szerkesztésű ábra az adatfelvétel eredményei alapján

Ezt követte másodikként a megértés 5,17 átlagértékkel (Cronbach-alfa: 0,83), majd harmadikként a növekedés következett 4,08 pontos átlaggal (Cronbach-alfa: 0,79). A válaszadók összességében a társas faktort tartották a negyedik legfontosabbnak 3,48 átlagponttal (Cronbach-alfa: 0,76). Sereghajtóként a karrier következett 2,43 pontos átlaggal (Cronbach-alfa: 0,74), illetve az énvédelem 2,03 átlagpontszámmal (Cronbach-alfa: 0,73).

Az orvosok alcsoportjában ugyancsak az értékek kifejezése jelentette a legnagyobb motivációt 5,38 átlagpontszámmal, amit szintén a megértés követett 4,93 átlagértékkel, majd harmadikként a személyes fejlődés 3,90 pontos átlaggal (2. ábra).

2. ábra Az orvos válaszadók motivációi a VFI alapján, a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” műtétsorozatban résztvevő önkéntesek körében (N=16)

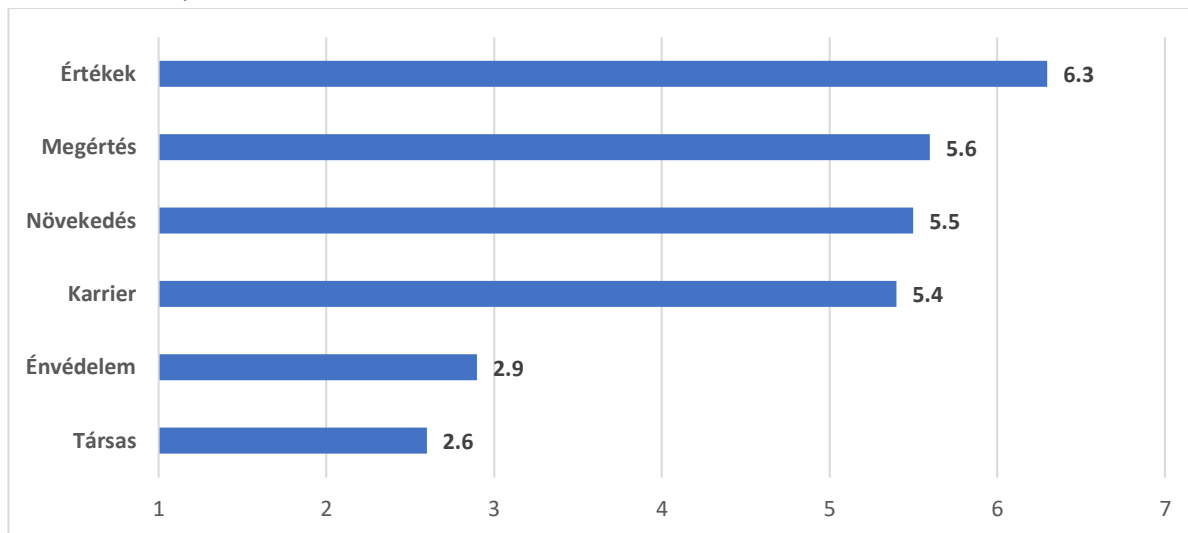
Forrás: Saját szerkesztésű ábra az adatfelvétel eredményei alapján

A válaszadók közül az önkéntes orvosok is a társas faktort tartották a negyedik legfontosabbnak 3,58 átlagponttal. Az utolsó két funkció azonban fordított sorrendben szerepelt az orvosoknál a teljes minta átlagához képest: az énvédelem 1,80 pontos átlagot ért el, és a karrier volt a legkevésbé fontos vagy releváns a számukra a projektben való részvételnél, mindössze 1,75 átlagpontszámmal.

Az egészségügyi dolgozók alcsoportjában ugyanaz a három funkció volt a legfontosabb, mint a teljes mintában és az orvosok esetében: az értékek kifejezése jelentette a legnagyobb motivációt még magasabb, 6,3 átlagpontszámmal az egytől hétig terjedő skálán (3. ábra).

Másodikként a megértés következett 5,6 átlagértékkel, majd harmadikként a növekedés – ugyancsak magasabb – 5,5 pontos átlaggal.

3. ábra Az egészségügyi dolgozó válaszadók motivációi a VFI alapján, a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” műtétsorozatban résztvevő önkéntesek körében (N=4)

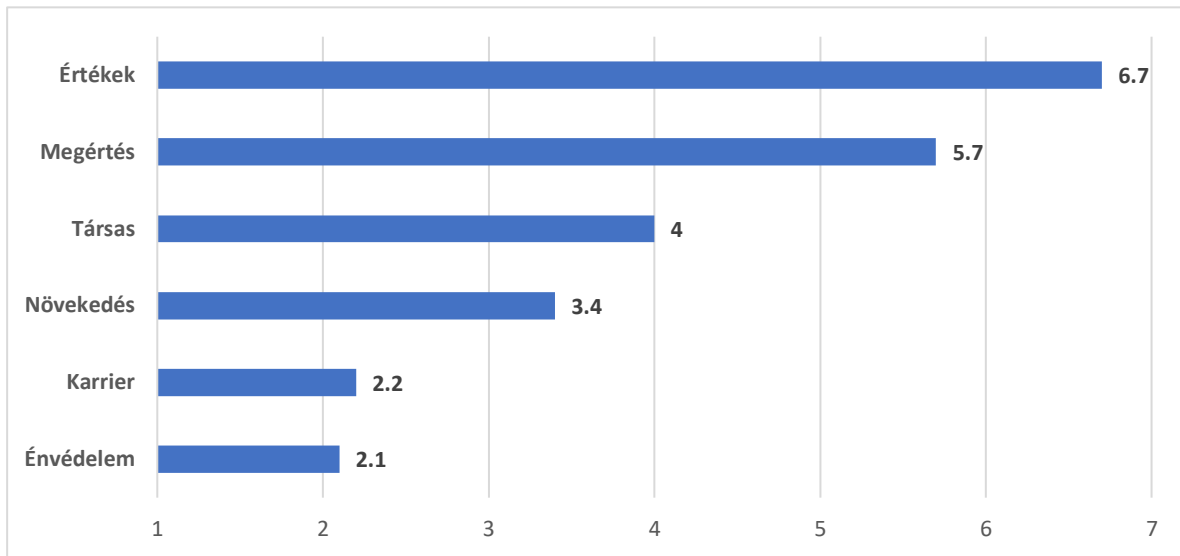

Forrás: Saját szerkesztésű ábra az adatfelvétel eredményei alapján

Az egészségügyi dolgozó válaszadók körében sokkal fontosabb volt a karrier, mint a teljes minta átlagát vagy az orvosokét tekintve: az 5,4 átlagpontszám az orvosok erre vonatkozó átlagpontszámának (M=1,75) több mint háromszorosa. Az egészségügyi dolgozóknál az énvédelem került az utolsó előtti helyre, átlagosan 2,9 ponttal, míg ők a társas faktort tartották a legkevésbé fontosnak vagy relevánsnak 2,6 átlagponttal.

Az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítő válaszadók motivációs szerkezetében is ugyanaz volt a két legfontosabb funkció, mint a teljes mintában, az orvosoknál és az egészségügyi dolgozóknál, a harmadiknál azonban már eltérés mutatkozott (4. ábra). Az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítő válaszadóknál változatlanul első helyre került az értékek kifejezése, viszont az eddigi legmagasabb, 6,7 átlagpontszámmal. Ezt követte másodikként a megértés 5,7 átlagértékkel, de náluk a társas faktor következett 4 pontos átlaggal (az egészségügyi dolgozók ezt tartották a legkevésbé fontosnak 2,6 pontos átlaggal). Az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítők a növekedést tartották a negyedik legfontosabbnak 3,4 átlagponttal. Végül a karrier következett 2,2 pontos átlaggal, illetve az énvédelem 2,1 átlagpontszámmal.

4. ábra Az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítő válaszadók motivációi a VFI alapján, a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” műtétsorozatban résztvevő önkéntesek körében (N=4)

Forrás: Saját szerkesztésű ábra az adatfelvétel eredményei alapján

A válaszok alapján tehát kimutatható, hogy az értékek kifejezése és a megértés (a tudás, az ismeretek és a tapasztalatok bővítése) a két legerősebb motivációs faktor a résztvevők körében – attól függetlenül, hogy orvosi, egészségügyi dolgozói vagy egyéb szakmai segítői szerepben csatlakoztak önkéntesként az „Operation Freedomhoz”. A harmadik legerősebb motivációs faktortól kezdve azonban a fentiekben tárgyalt jelentős különbségek mutatkoztak a foglalkozás alapján meghatározott szerepkörök (alcsoportok) között.

Az eredmények nemzetközi kontextusba ágyazásához Chacón et al. (2017) átfogó tanulmányát hívtuk segítségül, amely a Volunteer Functions Inventory alkalmazásával készült, 67 különböző minta adatait feldolgozó 48 kutatás nemzetközi áttekintését és együttes kiértékelését tartalmazza – mind összesen, mind pedig a vizsgált civil szervezetek ágazat szerinti bontásában: egészségügyi, szociális, oktatási, sport, környezetvédelmi, civil védelmi szervezetekre osztva, melyek közül természetesen az egészségügyi szervezetek önkénteseinél mért motivációs faktorátlagok a legalkalmasabbak arra, hogy összehasonlítás alapját képezzék a saját adatainkkal.

Az 1. táblázat adatai alapján kijelenthető, hogy a Cselekvés Alapítvány „Operation Freedom” projektjében résztvevő önkénteseinek motivációjában a nemzetközi szakirodalomban talált adatokhoz képest is nagyobb szerepet játszott a teljes mintában és valamennyi foglalkozás szerinti alcsoportban a legfontosabbnak beazonosított két faktor: az értékek kifejezése és a megértés.

1. táblázat A kapott eredmények összehasonlítása Chacón et al. (2017) nemzetközi szisztematikus áttekintésének eredményeivel az egészségügyi szféra civil szervezeteiben (átlag)

	Teljes minta	Orvosok	Egészségügyi dolgozók	Egyéb szakmai segítők	Chacón et al. (2017) által mért átlag
Értékek	5,75	5,38	6,3	6,7	5,61
Megértés	5,17	4,93	5,6	5,7	3,72
Növekedés	4,08	3,90	5,5	3,4	4,33
Társas	3,48	3,58	2,6	4	3,09
Karrier	2,43	1,80	5,4	2,2	1,68
Énvédelem	2,3	1,75	2,9	2,1	2,90

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat az adatfelvétel eredményei alapján

Ugyanakkor az egészségügyi dolgozók alcsoportját leszámítva gyengébb motivációs tényezőnek számít náluk a növekedés, a társas faktor és az énvédelem. A karrier ugyan kifejezetten alacsony átlagpontoszámot ért el az orvosok körében (M=1,80) a többi faktorhoz képest, ám még ez az érték is magasabb valamennyivel, mint a Chacón et al.-féle átlag (M=1,68), és kiugróan magas az egészségügyi dolgozók alcsoportjában (M=5,4).

Noha a Clary et al. (1998) által kifejlesztett Volunteer Functions Inventory (VFI) pontos és jól kiértékelhető képet ad az önkéntesek motivációjáról, a fejüknél összenőtt bangladesi szíami ikrek szétválasztó műtétsorozatának komplexitására, valamint az ehhez szükséges szakmai és humanitárius összefogás egyediségére való tekintettel lehetőséget biztosítottunk a válaszadóknak arra is, hogy saját szavaikkal fogalmazzák meg, miért vállalták el a projektben való önkéntes részvételt, és visszatekintve mit nyújtott ez a számukra. A válaszok tükrözik a VFI segítségével kimutatott dimenziókat, sőt konkrét példák segítségével kézzelfoghatóvá teszik azokat – különös tekintettel az altruista és humanitárius értékek kifejezésére; a tudás, az ismeretek és a képességek gyarapítására és fejlesztésére; az egyéni fejlődésre; valamint a társas kapcsolatok kialakítására és megerősítésére – amellet, hogy szó szerint is felhívják a figyelmet a tudomány és a hit együttes szerepére (2. táblázat).

2. táblázat Példák a résztvevők saját, szabadon megfogalmazott válaszaira a „Miért vállalta az önkéntes részvételt az »Operation Freedom« műtétsorozatban?» kérdésnél

Miért vállalta az önkéntes részvételt az Operation Freedom műtétsorozatban?	A válaszhoz társítható domináns Clary-féle motivációs faktor(ok)
„Miért ne segítenék, ha van rá lehetőségem? Nem volt kérdéses.”	Értékek
„A szétválasztó műtétet követően Cs. doktor kért segítséget az ikrek rehabilitációjában a kórházunk igazgatójától, aki engem ajánlott.”	Társas
„Segítsünk egy nagyszabású projekt megvalósításában, a többi önkéntesnek a közös célért!”	
„A szervező, aki valamikori rezidenstársam volt, megkért a részvételre.”	
„Szociálpedagógus vagyok, hátrányos helyzetű gyermekek és családtagjaik a specializáció. Kérdés nem fért hozzá, hogy az egyébként munkám részeként nemet mondjak.”	Karrier
„Hatalmas szakmai és emberi kihívás volt és megtiszteltetés.”	Növekedés
„Kihívás”	
„Azért, mert meghatott az ikrek sorsa, szerettem volna hozzájárulni ahhoz, hogy esélyt kapjanak egy jobb életre, és emellett óriási szakmai kihívásnak éreztem.”	Értékek, növekedés
„Mert különlegesen érdekes feladatnak éreztem, emellett szakmailag is képesnek éreztem magam rá, tehát nem is volt kérdés, hogy rész vegyek-e a rám szabott feladatokban.”	Megértés, növekedés
„Vonzó volt számomra a segítségnyújtás lehetősége, szakmai kihívás és megismerkedés bizonyos mértékig egy másik kultúrával”	Értékek, növekedés, társas
„Egyszerre volt benne a segítség szándéka (mind a gyermekek, mind azon orvosok irányában, akik bizalmat szavazva megkértek az együttműködésre), az orvosolni kívánt helyzet egyedülállósága, valamint a saját határait megtapasztalása a kihívásokon keresztül.”	Értékek, megértés, növekedés
„- Nagy tudású orvosok mellett dolgozni és tölük a lehetőség a tanulásra. - Kalandvágy - Az életben sok lehetőséget kap az ember és fontosnak tartom, hogy vissza is adjon ebből.”	Növekedés, társas, értékek

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat az adatfelvétel eredményei alapján

3. táblázat Példák a résztvevők saját, szabadon megfogalmazott válaszaira a „Mit adott az »Operation Freedom« műtétsorozatban való részvétel?” kérdésnél

Mit adott az Operation Freedom műtétsorozatban való részvétel?	A válaszhoz társítható domináns Clary-féle motivációs faktor(ok)
„Alázatot tanított és jó érzés volt közreműködni.”	Növekedés
„Élményt és lehetőséget egy nagyszabású hosszú szervezést követő esemény részesének lenni”	
„Visszaigazolódott a rendszerszemléletem és az öröm, amit a sok esetben magamtól, vagy adott esetben a saját családomtól elvett idő és energiabefektetés jelentett.”	
„Óriási ajándéknak élem meg, és egy életre szóló élményt, amit valószínűleg nem lesz lehetőségem még egyszer megélni.”	
„Rengeteg szakmai tapasztalatot, és számos emberi felismerést is. Utóbbi egyaránt látták el tanulságokkal mind a pozitív, mind pedig a negatív élmények.”	Megértés
„Családot”	Társas
„Egyértelműen új perspektívát a csapatmunkára, szerepkörtől függetlenül. Az önzetlenség és a segíteni akarás új dimenzióját ismertem meg. Az első hihetetlen kultúrsokk után hihetetlen élmény volt egy a miénktől ennyire eltérő környezetben dolgozni.”	Társas, megértés
„Nagyon sok új barátot, az Isteni csoda megélesét, mert ezt a műtétet csak az ő segítségével tudták véghezvinni a kollégák. Sok pozitív tapasztalatot, hogy Bangladesben milyen más, de nagyszerű lehetőségek vannak a rehabilitációra”	Megértés, növekedés
„Tapasztalat, érzelem, kiteljesedés”	
„Orvos-szakmailag egy nagyon különleges eset testközeli megtapasztalását. Emberileg a körülmények utólagos alakulása csalódást okozott.”	Megismerés, énvédelem
„Fenti lehetőségeket [az előző válaszban megfogalmazott segítségnyújtást, szakmai kihívást, más kultúrával való megismerkedést] a realitás keretein belül”	Értékek, megértés, növekedés
„Felemelő pillanatokat, szép és megrázó emlékeket, szakmai fejlődési lehetőséget, és óriási leckét emberismeretből.”	Növekedés, karrier, énvédelem

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat az adatfelvétel eredményei alapján

A részvételt motiváló tényezőkre irányuló kérdés szabadon megfogalmazott válaszainál (2. és 3. táblázat) általánosságban megfigyelhető volt, hogy nagyobb hangsúlyt kapott a növekedés, a társas faktor és az énvédelem a VFI-kérdőív faktoronkénti átlagpontszámainak rangsorához viszonyítva. Ez rámutat az értékutatás mint szociológiai kihívás szakirodalomban is elismert összetettségére, vagyis a mimikri, a kamuflázs és a hipokrizis jelenségére (Hankiss 1977). A mimikri az értékek rejtőzködő természetére utal: az emberek gyakran nincsenek tisztában a saját értékeikkel; a kamuflázs az értékek kinyilvánításának elkerülésére, azok rejtegetésére való alapvető törekvés; míg a hipokrizis azt jelenti, hogy mindenki szeret jobb színben feltűnni mások előtt (Havasi 2009). Anonim kérdőíves adatfelvétellel azonban csökkenthető ezeknek a torzító tényezőknél a hatása, hiszen a kitöltők tisztában vannak vele, hogy a válaszaikat nem lehet majd a személyükhöz társítani, azok nem lesznek a róluk, mint egyénekről kialakított kép részei. Noha a 2. és 3. táblázatban idézett válaszokat – vagyis a szabadon megfogalmazott egyéni motivációkat és az egyénileg érzékelt hozadékokat – módszertanilag ugyancsak elemezhetjük volna szerepkörönként (foglalkozáscsoportonként), ahogyan azt a VFI-átlagpontszámoknál tettük (orvosokra, egészségügyi dolgozókra és más szakmai segítőkre bontva az önkéntesekből álló mintát), ám ez súlyosan sérthette volna az anonimitás kritériumát, mivel a válasz tartalma és a szerepkör egyidejű meghatározása az évek óta nagy publicitást kapó „Operation Freedom” több résztvevőjét is beazonosíthatóvá tenné. Úgy gondoljuk azonban, hogy mindez nem von le az elemzés értékéből, hiszen a motivációs faktorok és az egyéni válaszok közötti párhuzam az anonimitás megőrzésével is szemléletes maradt.

ÖSSZEGZÉS

Az online kérdőíves adatfelvétel nyomán – amely a Volunteer Functions Inventory (VFI) 30 kérdéséből és három további (az „Operation Freedom” műtétsorozatban való önkéntes részvétel okára, hozadékára, s az abban foglalkozás szerint betöltött szerepre vonatkozó) kérdésből állt – sikerült együttesen kimutatni és összehasonlítani az orvosok, az egészségügyi dolgozók és más szakmai segítők motivációs tényezőinek struktúráját. A Cselekvés Alapítvány önkénteseinek motivációjáról az összesített és a három foglalkozás szerinti alcsoportnál kimutatott VFI-átlagpontszámok alapján elmondható, hogy a műtétsorozatban vállalt – foglalkozásuk által meghatározott – szerepüktől függetlenül elsősorban az értékek kifejezése

($M=5,75$) sarkallta őket a részvételre, emellett pedig a megértést ($M=5,17$), vagyis a tudásuk, az ismereteik és a képességeik gyarapítását és fejlesztését tartották a legfontosabbnak, ráadásul ez a két faktor erősebbnek bizonyult náluk ahhoz képest, ami Chacón et al. (2017) átfogó nemzetközi elemzésében szerepel az egészségügyi és szociális szférához tartozó civil szervezetek önkénteseinél ($M=5,61$ és $M=3,72$) (1. táblázat).

Az orvosok, az egészségügyi dolgozók és az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítők alcsoportjainak faktoronkénti átlagpontszámai a motivációjuk szerkezetének harmadik legfajsúlyosabb elemétől kezdve mutatnak sorrendbeli eltérést: az egyéb szakmai segítőknel ezt a pozíciót a társas kapcsolatok kialakítása és megerősítése foglalta el, a másik két csoportnál – és a teljes minta átlagát tekintve – pedig a növekedés. Az egészségügyi dolgozó válaszadók körében sokkal nagyobb hangsúlyt kapott motivációs faktorként a karrier, mint a teljes minta átlagában vagy az orvosoknál: 5,4 átlagpontszámuk az orvosok erre vonatkozó átlagpontszámának ($M=1,75$) több mint háromszorosa volt az egytől hétig terjedő skálán, ugyanakkor ez utóbbi érték is magasabb valamennyivel a Chacón et al.-féle átlagnál ($M=1,68$). A legkevésbé releváns motivációs faktort az énvédelem jelentette az élet nehézségeivel szemben a teljes minta átlagát tekintve, illetve az egészségügyi dolgozóknál és az egyéb szakmai segítőknel is, míg az orvosoknál a karrier játszotta a legcsekélyebb szerepet az önkéntes tevékenységükben. Bár mindhárom foglalkozás szerint elkülönített csoport számára az értékek kifejezése volt a legfontosabb, közülük is az egyéb szakmai (nem egészségügyi) segítők emelkedtek ki ennél a faktornál 6,7 átlagpontszámmal.

A VFI mellett fölített két nyitott kérdésre adott válaszok – hogy a megkérdezettek miért vállaltak önkéntes részvételt az „Operation Freedom” műtétsorozatban, és mit nyújtott nekik ez a projekt – alátámasztották a VFI segítségével kimutatott multifaktoriális motivációs szerkezetet, ám nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a növekedésnek, a társas faktornak és az énvédelemnek, amelyek közül az előbbi kettő párhuzamba állítható a „voluntourism” jelenséggel, vagyis az új helyek és kultúrák megismerésének vágya által is motivált önkéntességgel (Sullivan 2019). A résztvevők saját szavaikkal is hangsúlyozták továbbá a tudomány és a hit együttes szerepét ebben a nagyszabású, magyar vezetésű, s egyben nemzetközi orvostudományi és humanitárius összefogásban.

IRODALOM

- Alawa, Jude – Alawa, Nawara – Coutts, Adam – Sullivan, Richard – Khoshnood, Kaveh, – Fouad, Fouad M. (2020): Addressing COVID-19 in humanitarian settings: a call to action. *Conflict and Health*. 14, 64. DOI: 10.1186/s13031-020-00307-8
- Brasher, Sally Mayall (2017): *Hospitals and charity. Religious culture and civic life in medieval northern Italy*. Egyesült Királyság: Manchester University Press
- Caldron, Paul H. (2017): “Fit” for service: contrasting physician profiles and motivations for short-term medical missions and Médecins Sans Frontières. *Journal of Compassionate Health Care*. 4., 9. DOI: 10.1186/s40639-017-0038-y
- Chacón, Fernando – Gutiérrez, Gema – Sauto, Verónica, – Vecina, María Luisa – Pérez, Alfonso (2017): Volunteer Functions Inventory: A systematic review. *Psicothema*. (29)3 pp. 306-316. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=72752795003>
- Clary, Gil E. – Snyder, Mark – Ridge, Robert D. – Copeland, John – Stukas, Artur A. – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *J Pers Soc Psychol*. 74(6) pp. 1516-1530. DOI: 10.1037/0022-3514.74.6.1516.
- Crump, John A. – Sugarman, Jeremy – Working Group on Ethics Guidelines for Global Health Training (WEIGHT) (2010): Ethics and best practice guidelines for training experiences in global health. *Am J Trop Med Hyg*. 83(6) pp. 1178–1182. DOI: 10.4269/ajtmh.2010.10-0527.
- Forsythe, David P. (2005): *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*. Egyesült Királyság: Cambridge University Press
- Gazsó Dóra – Dorner László, – Csordás Georgina (2022): Fiatal és érett felnőtt önkéntesek motivációi ésszemélyiségvonásai – egy pilot kutatás eredményei. *Önkéntes Szemle*. 2(1) pp. 63-91. DOI: 10.53585/OnkSzem.2022.1.63-91
- Getz, Faye Marie (1990): Charity, translation, and the language of medical learning in medieval England. *Bulletin of the History of Medicine*. 64(1) (SPRING 1990), pp. 1-17. <https://www.jstor.org/stable/44442436>
- Hankiss Elemér (1977): *Érték és társadalom*. Magvető, Budapest
- Harvey, Donald J. – Totonchi, Ali – Gosain, Arun K. (2016): Separation of Craniopagus Twins over the Past 20 Years: A Systematic Review of the Variables That Lead to Successful Separation. *Plast Reconstr Surg*. 138(1) pp. 190-200. DOI: 10.1097/PRS.0000000000002269.
- Havasi Virág (2009): *Az értékrend és életminőség összefüggései*. Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/88113/ertekezes.pdf?sequence=5>
- Lasker, Judith N. – Aldrink, Myron – Balasubramaniam, Ramaswami – Caldron, Paul – Compton, Bruce – Evert, Jessica – Loh, Lawrence C. – Prasad, Shailendra – Siegel, Shira (2018): Guidelines for responsible short-term global health activities: developing common principles. *Global Health*. 14(1):18. DOI:10.1186/s12992-018-0330-4.
- Martiniuk, Alexandra – Manouchehrian, Mitra – Negin, Joel A. – Zwi, Anthony B. (2012): Brain Gains: a literature review of medical missions to low and middle-income countries. *BMC Health Serv Res*. 12., 134. DOI: 10.1186/1472-6963-12-134
- McCauley, Mary – Raven, Joanne – van den Broek, Nynke (2021): Experiences and impact of international medical volunteering: a multi-country mixed methods study. *BMJ Open* 2021;11:e041599. DOI: 10.1136/bmjopen-2020-041599
- Pataki Gergely (2015): A Cselekvés Alapítvány szándéknyilatkozata. <https://cselekvés.org/2011/06/01/rolunk/> Letöltve: 2022.03.23.
- Pataki Gergely – Hudák István – Valálik István – Czeibert Kálmán, – Csapody Marcell – Jósvei Attila – Fekete Attila – Kalam, Abul – Imam, Hossain – Hasan, Masroor – Salek, Al Amin – Islam, Shafiqul – Csókay András (2020). Successful multistaged operative separation of 3-year-old craniopagus twins in a multidisciplinary, international collaboration. *Surgery*. 168(2) pp. 226-230. DOI: 10.1016/j.surg.2020.04.025.

- Potter, Edith L. (1961): *Pathology of the Fetus and Infant*. 2nd ed. Chicago (IL): Year Book Medical Publishers, Inc.
- Rose, Joanne – O'Keefe, Phil – Jayawickrama, Janaka – O'Brien, Geoff (2013): The challenge of humanitarian aid: an overview, *Environmental Hazards*, 12(1) pp. 74-92. DOI: 10.1080/17477891.2012.742368.
- Sándor Alexandra Valéria (2015): Kinek jár az ingyen mellműtét? – exkluzív interjú Dr. Pataki Gergellyel. <https://cselekves.org/2015/05/24/kinek-jar-az-ingyen-mellmutet-exkluziv-interju-dr-pataki-gergellyel/> Letöltve: 2022.03.23.
- Schillinger Erzsébet (2020): „A legnagyobb rizikó az életben, ha nem vállaljuk a rizikót” <https://www.hegyvidekujsag.hu/archivum/archivum-2020-marcius-10/legnagyobb-riziko> Letöltve: 2022.03.25.
- Stone, James L. – Goodrich, James T. (2006): The craniopagus malformation: classification and implications for surgical separation. *Brain*. 129(5) pp. 1084–1095. DOI: 10.1093/brain/awl065.
- Sullivan, Hannah R. (2019): Voluntourism. *AMA J Ethics*. 21(9) pp. 815-822. DOI: 10.1001/amajethics.2019.815.
- Varga Bence (2019): „Csak hittel vállalhattunk be ekkora felelősséget” <https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20200912-csak-hittel-vallalhattunk-be-ekkor-felelosseget> Letöltve: 2022.03.24.